

građe i motiva s pomoću pisanih izvora kao što su knjige egzemplâ, propovijedi i historijâ, narodne knjige, te da se time pojasne uzajamni odnosi među književnosti i narodnom tradicijom koji postoje od pamtivijeka. U teorijskom prostoru pita se o funkcijama i zakonitostima vrstâ, o njihovim sadržajnim i oblikovnim kvalitetama, o socijalnim temeljima njihovih iskaza« (VI). Prema tome, EM sadrži priloge ovih vrsta:

- prikaze teorija i metoda, žanrovskih pitanja, problema stila i strukture;
- monografije o važnoj pripovjedačkoj građi, tipovima i motivima;
- studije o biologiji pripovjedalaštva;
- biografije istraživača, skupljača, pripovjedača i autora značajnih izvornih djela;
- ispitivanja izvora;
- analize za povijest građe relevantnih djela svjetske književnosti;
- izvještaje regionalnih istraživanja.

Premda priručnik ovog tipa zahtijeva kratkoću i sažetost priloga, složeni i često neriješeni problemi ne pojednostavnjuju se i ne zaglađuju, već se, makar natuknicama ili popisom referencija na suprotstavljena mišljenja, otvaraju daljoj diskusiji. I letimičan će pogled na članke dostajati da se utvrdi trud oko razumljivosti i pristupačnosti.

Od pukih pohvala ili pokuda jedna koncepcija, ukoliko to doista jest, ne dobiva mnogo. Može se cijeniti njezina provedba, a kad je o priručniku riječ, njezina djelotvornost, odnosno upotrebna vrijednost. Ali, razmišljanje o **Enciklopediji pripovijetke** ne bi valjalo zaustaviti na tome. Samo nastojanje oko pomirenja specijalizacije s jedne i eklektičnosti s druge strane pokazuje se simptomatičnim. Ono uvjetuje povratak historijskom i poredbenom pristupu — u sintezi jedne paradigme koja se konstituirala upravo

kritikom tih pristupa. U dimenziji u kojoj odluka za takvu vrstu sinteze nije proizvoljna već zakonodjerna i sama bi sinteza morala biti upućena na nove teškoće. O nekima od tih teškoća bilo je riječi — a to je tek na izgled paradoksalno — u djelima folklorista i metodologa iz dvadesetih i tridesetih godina našeg stoljeća.

Vladimir Biti

Lutz Röhrich, Sage und Märchen. Erzählforschung heute, Verlag Herder KG Freiburg im Breisgau 1976, 348 str.

Frajburški folklorist i germanist sabrao je u ovu knjigu, mjestimice prerađene ili samo bilješkama dopunjene, izabrane članke i predavanja četvrtstoljetnog vremenskog raspona. Gdje su tekstovi još u prvom objavljivanju izazvali posebno zanimanje i raspravu, autor se poslužio prigodom za podvlačenje novih rezultata. Preštampani su u načelu »samo takvi članci, koji pridonose situaciji folklorističkog istraživanja pripovjedalaštva, informiraju o rezultatima današnjeg istraživanja bajke i predaje« (6). Po slijedu sklonosti koju je Röhrich očitavao još svojom disertacijom i prvim, ovdje uvrštenim, člankom, te po nagovještaju redoslijeda u naslovu naglasak je zbornika na proučavanju predaje.

Knjigu čine tri tematske cjeline, sažetak, napomene i kazalo pojmova i imena na kraju. U prvoj cjelini iznosi se ono što je **Općenito i načelno** (Slika čovjeka u narodnoj književnosti; Argumenti za i protiv bajke; Što treba i može da učini istraživanje predaje?). U drugoj se, s obzirom na lokalnu obojenost predaje, govori o **Pokrajinama i zbir-kama** (»Njemačke predaje« braće Grimm; Suvremene zbirke predaja alemanske Švicarske; Svarcvaldske predaje; Švapska kao pokrajina predaje; Svijet rajnske predaje). U trećoj cjelini razmatraju se **Likovi i motivi** (Tabui u običajima, predajama i bajkama; Evropske predaje

o šumskim duhovima; Predaja o protjerivanju zmijske; Antička graničarska predaja i njezine novovjeke paralele; Srednjovjekovne redakcije bajke o Polifemu i njihov odnos prema izvanhomerovskoj tradiciji; Bajke o đavlu i predaje o đavlu; Hromi đavao. O metodološkom pluralizmu u istraživanju pripovjedaštva). U *Sažetku* je rasprava *Problem kontinuiteta u proučavanju narodne proze*.

Zbornicima ovog tipa autori obično pred sobom polažu svojevrsan »ispit savjesti«, prave bilancu prijeđena puta, a čitaocima omogućuju pregled nad jednim protežnijim razdobljem rada. Röhrichove ambicije, moglo bi se reći, sežu ovdje i nešto dalje. »Usprkos raznolikosti obrađenih tema, različitosti pri tom u deskripciji i analizi primijenjenih metoda i usprkos različitom vremenu nastajanja i adresatima članaka i predavanja, autor se nada da se ovim sveskom ipak predstavlja nešto cjelovito i u sebi zatvoreno« (6). Zahtjev za cjelovitošću temelji se na, kako Röhrich vjeruje, jedinstvenom istraživačkom poticaju koji ravna skupljenim raspravama. On se naziva »kulturnopovijesnim« ili »kulturnoantropološkim«. »Zanimanje ne stvara samo pitanje, 'Otkada i gdje se nešto priča?', nego još više dubinska dimenzija te problemske postavke: 'Zašto se priča?' 'Koji su društveni i ekonomski ili pak religijski i psihološki konteksti neke predaje ili neke bajke?' (7).

Antropološki obzor knjige zacrtan je već prvim njezinim tekstom. Naslov *Slika čovjeka u narodnoj književnosti* nosi, kao što je poznato, i jedan četiri godine ranije (1968) napisan rad Maxa Lüthija, uvršten potom u njegovu knjigu *Volksliteratur und Hochliteratur*. Prešutna je pretpostavka takve, antropološke naslovne konstelacije da narodna književnost uzima čovjeka kao predmet svojeg »slikanja«. Lüthi smatra da je njezin pogled pri tom izričito žanrovskoga karaktera. Još je u *Bajci i zbilji*, a nekako uspoređo s Kurtom Rankeom, Röhrich osporio Lüthijevu apsolutizaciju žanra.

»Usamljena 'vrsta'«, piše on tu 1956, »nije sama sebi svrha; ona nije ništa postojeće u zbilji, nikakva realnost, nego je nose ljudi.« Otud se i u ovom tekstu dosljedno bavi, u različitim žanrovima podjednako zastupljenim, momentima čovjekova života: tako npr. pribavljanjem hrane, oslobađanjem od potlačenosti, odnosom između spolova, pojavom zla u svijetu i sl. Narodna književnost, misli Röhrich, bez obzira na svoje žanrove nudi čovjeku jedinstven model ovladavanja svijetom i životom. Odatle njezina današnja aktualnost. Autor je čak spreman da taj model sažme jednom orijentalnom parabolom. U njoj se priča o sultanu koji bi da sazna sadržaj svjetske povijesti pa saziva mudrace svoga velikog carstva. Poslije mnogo godina i mnogo uložena truda učenjaci su prinuđeni, jer sultan je već gotovo na samrti, pretočiti sva svoja istraživanja i domišljanja u jednu rečenicu: »Živi se, voli se, umire se.« »Više od toga«, kaže Röhrich, »ne stoji ni u stotinama tisuća priča i pjesama koje se čuvaju u našim arhivima narodne književnosti« (21).

Koliko god se proizvoljnim iskazivalo ovo »zrenje biti« narodne književnosti, ono je samo drastična konzekvencija nekritički proslijeđenoga fenomenološkog polazišta. Lüthijev se horizont u Röhricha naime uopće ne osporava, već se naprotiv još proširuje. Tako se pak ujedno produbljuje imanentna metodološka aporija. Röhrich još nekako može svesti bogatstvo vanjske pojavnosti na jednu jedinstvenu bit, ali mu nikako ne polazi za rukom povratan put: zašto se ta bit ipak očituje na toliko raznovrsnih načina? Nisu li ti načini najzad nosioci neke nesvodljive samosvojnosti? Tako Röhrichovi izvodi, kako je još Lévi Strauss predbacivao Malinovskom, u pravilu bogatstvo pojedinačnih opažaja krune banalnom univerzalnom motivacijom. Uvijek su to neke »izvanvremenski valjane« pouke: čovjek sveudilj prekoračuje postavljene mu granice i tabue nadnaravnog svijeta; jedan stalež ne

može živjeti bez drugog: seljaku je mjesto na njivi, gospodaru na »visoku brijegu« itd. Dakako, budući da se na takve pouke može »navući« gotovo bilo koja građa, one se neizbježno pokazuju arbitrarnim.

Raskorak između »pojave« i »biti« poniče u Röhricha od samog početka na duhovnopovijesnom temelju. **Bajka i zbilja**, knjiga ponikla u arhetipskoj metodološkoj klimi, promatra povijest kao progresivno obrazovanje ljudske samosvijesti, kao napredujuće racionaliziranje mythosa. Povijesno kretanje bajke omeđeno je horizontima zbiljnosti i nezbiljnosti. Ti se »idealni tipovi«, na ustuk Lüthijevim rodovskim, utemeljuju kao posljednji ovjerovitelji žanra. Zbog toga se bajka ne može odrediti dok se podrobno ne riješi pitanje duhovnog okruženja nastajanja svakoga pojedinog predloška. Röhrich je folkloristiku od početka zamišljao kao granu opće znanosti o čovjeku. To je evidentno i u njegovoj monografiji o predaji, pisanoj desetak godina kasnije. »Često je zadaća folklorističkog proučavatelja predaje«, piše on tu, »da na temelju suvremenih predaja, istraživanjem razlika među inačicama, iz geografskih obilježja širenja itd. naknadno ocrta put kulturnopovijesnog razvitka neke predaje. Zaključak o povijesti razvitka nekog motiva, stečen iz suvremenih inačica, posve je bitan metodički doprinos koji upravo folkloristika može učiniti sveopćoj povijesti duha« (33).

Na mnogim stranicama **Predaje i bajke** Röhrich preuzima na sebe taj zadatak. Što je u njegovu obavljanju dosljedniji, to nužnije folklor dopada razine pukog objekta za kontemplaciju. Sve to češće navija se nad predaju pitanje: što nam ona danas još može značiti? ili čak: je li ona još podobna za udžbenički materijal? Budući da ljudski duh postepeno napreduje, Röhrich se ni za časak ne pita što svijest koja se gradi na udžbenicima doista može suprotstaviti svijesti čovjeka predaje i čime se to pred njom toliko može udostojiti da bi joj su-

vereno dodjeljivala njezino mjesto. Duhovna povijest očito ne poznaje krvavih sukoba.

Karakteristično je u tom smislu »radno« postavljanje problema: **Što treba i može da učini istraživanje predaje?** Stvaranje je predaja dođe odumrlo: »gdje danas još uopće ima samotnih doživljaja koji su temelj tolikih predajnih izvješća?« (34) »Predaje su proizvodi duha i mašte ljudi relativno skromnog stupnja prosvijećenosti. Ali znanost koja se bavi tim predajama ne treba zbog toga biti zavedena da sama bude antiprosvjetiteljska. Njezin prosvjetiteljski rad, štoviše, sastoji se u tom da utvrdi gdje su društvenopovijesni, duhovnopovijesni i religijskopovijesni razlozi koji su predaje uklonili stoljećima empirijske racionalnosti. Povijest je predaje i povijest prosvijećenosti« (35). Predaje važe kao dokumenti za povijest razvitka mijene svijesti (39): »svaki naraštaj postavlja sebi pitanje tamo gdje vidi 'essentials'« (42). Današnje je stanje istraživanja predaje međutim takvo da se više ne radi o naraštajima: različiti metodološki pristupi koegzistiraju. U toj koegzistenciji dapače uizmajaju udjela metode koje su se svojevremeno činile povijesno prevladanimi. Predaja se u cijelini ne može obuhvatiti pa svaka metoda dobiva svoj »dio kolača«. »Jedna razina promatranja ne dotiče. Stalo nam je do povezivanja funkcionalističke, strukturalističke, historijske i psihološke širine gledanja« (43). Ali metodološki pluralizam predstavlja ne samo rezultat već ujedno i poraz jedne metodološke koncepcije koja je završila u potpunom postvarenju svojeg predmeta. Budući da se on srozao do objekta, nijedna se metoda više na njemu ne može egzistencijalno posvjedočiti.

Pa ipak metode nisu u svojem dosegu dokraja poravnane. Takvu zaključku vodi nas ispitivanje priče o hromom đavlu. Tu se najprije demonstrira nekoliko različitih psiholoških i psihoanalitičkih pristupa da bi se zatim interpretima izvukli iz ruku pojedini argumenti evidentiranjem nekih činjenica u vezi s

nastajanjem priče. Posrijedi je zapravo perpetuiranje načelne Röhrichtove postavke da se pojedine obrade ne mogu učiniti interpretativnim predloškom sve dok se ne propita duhovna povijest njihove jezgre. Jezgrom se u ovom slučaju pokazuje motiv u kojemu se prepleću žanrovske značajke bajke i predaje i koji je, prema tome, od njih stariji. Suobitavanje metoda osniva se dakle na stanovitom patronatu: »izvještanim tumačenjima« mora prethoditi »objašnjenje činjenica« (291). Na činjenice opet polaže pravo jedino duhovnopovijesna metoda. Radi se zapravo o tome da ona utemeljuje posljednji horizont metodološkog sporazuma, pa zbog toga na neki način drži ostale metode u svome okrilju. Ali u konzekvenciji se pokazuje da i ona barata samo s jednom u biti nedokazivom pretpostavkom. Jer ako brojne, pa čak i žanrovski različite, inačice priče o hromom đavlu imaju jednu autentičnu jezgru, onda objašnjenju izmiče raspad te jezgre; ako pak sve te inačice treba da važe kao podjednako autentične realizacije te jezgre, onda njezino jedinstvo mora ostati apriornom pretpostavkom. Kako je Jung u više navrata jasno izveo, mora se unaprijed priznati smislenost te jezgre i time joj se dopustiti ne samo štovanje već i »religiozna odanost«.

Na taj način ono naprijed spominjano, i Röhrichtovoj metodi immanentno postvarenje folkloru sad zapravo prepoznajemo kao njegovo svojevrsno obogatvorenje, naime pertifikaciju njegova smisla. Ona se nepogrešivo ispoljuje kad se Röhricht prihvati rješavanja problema kontinuiteta u istraživanju narodne proze. Duhovno jedinstvo opstoji u povijesti samo zahvaljujući tome što joj je postojano apriorno. Povijest ga može preobražavati, ali ga ukinuti ne može. Štoviše, uopće se ne može reći gdje mu udovoljuje više, a gdje manje, jer se izvan povijesne mijene ne dohvaća njegova bit. »Narodna književnost nikad ne postoji za sebe, već je funkcija pripadne visoke kulture« (294). »Pa kako

oblik koji se ne da poduprijeti kakvim zbiljskim sadržajem može opstati tako dugo? Zašto se bajka npr. nije demokratizirala? Zašto još uvijek priča o kraljevima — gdje u nas monarhija već pola stoljeća ne postoji? (...) Ta bajka baš i ne pokazuje individualne osobe, već tipove: kraljevu, vojnika, mlinara. I to joj daje njenu arhetipsku strukturu. (...) Tiče se svakog, jer daje zbilju everymena« (301).

Zbiljnost se bajke dakle iskupljuje po cijenu nezbiljnosti povijesnog čovjeka, onog čovjeka koji nije samo proizvođač nego ujedno proizvod svoje okoline. Sve dok se bajka, a s njom i cjelokupna narodna književnost, bude ticala svakog čovjeka, ja neću moći saznati zašto se ona, takva kakva jest, tiče upravo mene, i zašto se ja, takav kakav jesam, tičem upravo nje. Na takva pitanja ova Röhrichtova knjiga zacijelo ne može odgovoriti.

Vladimir Biti

Märchen Griechischer Inseln und Märchen aus Malta, Herausgegeben und übersetzt von **Felix Karlinger**, Die Märchen der Weltliteratur, Eugen Diederichs Verlag, Düsseldorf-Köln 1979, 296 str.

Pred nama je zbirka grčkih otočnih pripovijedaka i bajki. Izdavač i prevodilac Felix Karlinger, romanist po struci, u njoj nam predstavlja 66 pripovijedaka sakupljenih na različitim otocima između Jonskog i Egejskog mora, na primjer Krfu, Kreti, Lesbosu, Rodosu, Samosu, uključujući ovdje i Maltu.

Sam naslov zbirke upućuje na razlikovanje grčkog otočnog od njezina kontinentalnog dijela i u historijskom i u književnom smislu.

Ne držeći se ekstremnog stava nekih historičara da je tek otočno područje, grčko područje par excellence, autor pridaje važnost njegovoj geografskoj izoliranosti i promatra kako se ona reflektirala u književnosti. I dok je kontinent bio otvoren utjecajima — slavenskim,